

Szerdahelyi Zoltán

Beszélgetések Hajnóczy Péterről Módos Péterrel*

Hirtelen megfogalmazódott bennem, hogy igaza lehet: valami tényleg hiányzik belőlem-belőlünk, úgy általában az életünkben.

– *Az író korai halála alkalmából írt nekrológból arra következtetek, hogy ön már íróvá válása előtt ismerte Hajnóczyt...*

– 1961 nyarán mind a ketten ládázó segéd munkásként dolgoztunk a Fővárosi Ásvány- és Szikvízüzemben. Elégge sajátos körülmények között ahhoz, hogy jól emlékezzek rá, hiszen érettségi után kerültem oda, ez volt az első fizikai munkahely az életemben.

Rajtam kívül még négy-öt húsz év körüli fiú számított büntetlen előéletűnek – az összes többi rakodónak priusza volt. Mert ez olyan munkahely volt, ahová nem kellett – ahogy mondani szokták – erkölcsi bizonyítvány. Mi, a büntetlen előéletűek, automatikusan összerázódtunk, meg össze is tartottunk. Kicsit kalandnak vettük, bár nagyon nehéz fizikai munkát kellett végeznünk. Közülünk az egyik fiú a rabbiképzőbe járt, a másik református papnak készült, a harmadikról viszont tudtuk, hogy csak falból mondja, hogy ő egyetemre fog menni, mert nem is akart, és közénk tartozott még egy kohómérnök hallgató is. És volt a Hajnóczy és én. Köztünk azért alakult ki egy kicsit szorosabb kapcsolat a munkahelyi barátkozáson kívül, mert pillanatok alatt kiderült, hogy mind a ketten érdeklődünk a humán tárgyak iránt. Hajnóczy magyar irodalom és pszichológia szakra jelentkezett az egyetemre, én pedig magyar és filozófiára. Az írásbeli felvételi vizsgára például úgy mentem be, hogy el volt szakadva ujjamon a bőr – előtte dolgoztam éjszaka.

A körülmények elég rosszak voltak, meg az egész munkahelyi légkörben volt valami, ami tulajdonképpen még a szabadságunkban is korlátozott bennünket. Nem csak fizikailag készültünk ki tőle tehát. Természetesen mindenfajta módon lázadoztunk. Például az egyik éjszakai művezető fiú – nem sokkal idősebb nálunk – elkezdett magázni bennünket. Persze, mi csak azért is letegeztük, mire ő dühöngeni kezdett. Erre egy-két üveget eltörtünk, jelezve, hogy ha mi nem dolgozunk, akkor ő a feje tetejére is állhat – legfeljebb kilépünk a vállalattól.

Egy másik éjszaka pedig rábeszéltem a társaságot, a címkézőüzemben dolgozó nők közül is néhányat, hogy menjünk át a szomszédban lévő margitszigeti sportuszodába és fürdünk meg – ugyanis ez az Ásvány- és Szikvízüzem pontosan a sportuszoda mögött helyezkedett el. Nyár volt, meleg volt, izzadtunk és koszosak voltunk, de az egésznek a fürdésen kívül volt egy olyan jelentése is, hogy mi azért nem vagyunk rabszolgák. Átmentünk talán nyolcan-tizen, átvittük a lányokat is – az idősebbek is rokonszenvezően figyelték az akciónkat (ők már nem vettek részt benne, a koruk miatt sem). Ami meglepett, hogy Hajnóczy nem jött át. Tudtam, hogy versenyszerűen úszott – gimnazistaként én is

* A beszélgetés (kezdő) időpontja 1990. szeptember 4. 14 óra, helye az *Európai Utas* folyóirat szerkesztősége. A beszélgetés hangfelvétele a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárában található.

egy-két évig –, és amúgy az embert hívta is a víz. Jólesett megfürödni, úszni egyet háton, kilazította a fáradságot. Pedig abban az időszakban nem is ivott még, legalábbis nem úgy, hogy az látszott volna, nem értettem, miért nem jön velünk.

Hajnóczy végig tudott úgy dolgozni egy éjszakát, hogy két szót sem szólt. Jelen volt, meg benne volt szinte mindenben, de nem szólt hozzánk – mi se hozzá, elfogadtuk, hogy ilyen szótlan. Néha meg, amikor egészen váratlanul feloldódott, az is előfordult, hogy banális hülyeségeket mondott, vagy nem túl érdekes dolgokat, amelyek azt a titokzatos hallgatást is úgy leértékelték.

Igazából Hajnóczy nem tartozott se hozzánk, se a régi trógerekhez, hanem úgy a kettő között létezett, és senkivel sem barátkozott.

– *Ezt a kívülállását mi indokolhatta?*

– Ő volt közöttünk a legmagasabb: egy kifejezetten jó megjelenésű, érdekes arcú fiatalember, aki a koránál idősebbnek látszott. De valami olyan fajta szomorúság látszott rajta, ami nem magyarázható se a légkörrrel, se a munkával. Valami olyan vertség és szomorúság, amit én akkor nem értettem. Alkati vagy felvállalt szomorúság lett volna? Nem tudom. Gyakran volt magával kapcsolatosan is pesszimista: – Téged biztos elvesznek az egyetemre, engem nem vesznek fel.

Éjszaka, kettő és fél három között többször beszélgettünk Dosztojevszkijről, Tolsztojról. Ő nagyon törvényszerűnek találta, hogy nekem Tolsztoj tetszik, neki pedig Dosztojevszkij – erről nem is viták folytak, inkább csak véleménycserék. Arról, hogy Dosztojevszkijnek micsoda szörnyű élményei voltak. Nemcsak az, hogy őt magát csaknem kivégezték, hanem hogy még korábban az apját hogyan ölték meg saját jobbágyai, hogy a tőkét szétmorzsolták... (1)

Hajnóczyt ez nagyon megragadta – később is visszajött és újra beszélgettünk, hogy Dosztojevszkij ezt hogyan élhette meg a bátyjával.

Másrészt viszont nagyon tetszett neki, hogy nekem annyi testvérem van. Három öcsém volt, és mindnyájan futballoztunk, meg viszonylag életvidám társaság volt a miénk. Annak ellenére, hogy elég sok mindenem ment keresztül a családuk: ide-oda rohangálás, Budapest-vidék-külföld.

Érdekelte, hogy miköztünk, testvérek között milyen a kapcsolat, van-e közöttünk alkati különbség, és hogy ugyanazt az eseményt hogyan éljük meg. Mondtam, hogy én mindent sokkal drámaiban, mint az öcsém, aki jókat röhögött mindenem. Erre ő azt fejtegette, hogy attól, hogy valaki valamin nevet, attól még lehet, hogy ugyanakkor nagyon mélyre és másképpen raktározódik el az élmény benne. De ez a beszélgetés már később, úgy 67–68 táján volt, akkor találkoztunk ismét gyakrabban.

– *Későbbi találkozásaik alkalmából felmerült-e ismét ez a közös segédmunkásműlt?*

– Emlékszem, még ebben a 61-es időszakban megfogadtuk, hogy két vagy három év múlva mindenképpen együtt dolgozunk két hetet – ugyanez a társaság. Ez így is történt, ám akkor már egy egészen más Hajnóczyt láttam: mintha sokkal öregebb lett volna, s lehet, hogy ivott is. Jóval idegenebb volt, már nem éreztem azt a régi haverságot velem.

De azért beszélgettünk. Kollégánkról, egy öreg emberről, akiről aztán kiderült, hogy nem is volt annyira öreg. Naponta úgy tizenhat órát dolgozott, azaz két tróger munkahelye volt, ezenkívül még vért is adott. Bőrkötényben járt – nagyon ronda bőrkötényt adtak ehhez a munkához. Elégé fura látvány volt, ahogy végigment abban a vastag kötényben a Margitszigeten. Mindkettőnknek megragadta a fantáziáját, mert attól féltünk, hogy hamar meg fog halni.

Érdekes, hogy a későbbiekben már nem nagyon beszélgettünk erről a trógeridőszakról.

– Ön „Hajnóczy Péter halálára” címzett írásában hangsúlyozta, hogy Hajnóczy teherhordó volt – nem csupán átvitt értelemben, hanem ténylegesen is. Idézem: „...legalább most, a halála után tudatosuljon mindenkiben (...): Hajnóczy Péter tizenhat éves korától egészen a legutolsó évekig a legnehezebb fizikai munkával tartotta el magát. Úgy írt, hogy közben rakodómunkás volt, kőművessegéd vagy szénlehordó. A mélységből, a ládák, göngyölegek, téglahalmok közül, alól mászott elő...” (2)

– Ez annyira így volt, hogy ő – biztos nem szégyellné! –, nagyon ócska munkákat is elvégzett. Egyszer megmutatta a tenyerét – nagy tenyere volt – azzal, hogy nem vett fel kesztyűt, miközben a kőművesnek adogatta föl a téglákat. Tudjuk, hogy a téglá leszedi a bőrt, meg ugyanaz a mozdulat, és hogyha fönn dolgozik a kőműves, akkor ez nagyon egy hajtós, szóval kifejezetten rossz munka.

Az idő tájt már eléggé benne volt az alkoholban, együtt élt vele. Olyan benyomást keltett, mint aki harcosan pusztítja önmagát, elszántan, tudva azt, hogy nincs is ebből kigázolás – tehát, hogy neki ezt kell végigcsinálnia. Idézek a nekrológból:

„*Augusztus van, augusztus, meleg éjjel. Hajnalodik. Hűsz éve, elcsigázottan rendszerint ilyentájt kezdtük rakni a negyedik fordulót. Most arra gondolok, hogy Hajnóczy Péter teherrel a vállán, rámért és vállalt teherrel a vállán járta, imbolyogta végig élete nem egészen harminckilenc esztendejét.*” (3)

– A trógerélet folyamatosan jelen van Hajnóczy írásaiban is. Tudna esetleg konkrét – ehhez köthető – életeseményt is említeni?

– Egy motívum érdekes még ebből a korszakból, mert később felbukkan nála. Az ember, aki szöveget vert a fejébe. Hajnóczy egy időben egy kőműves mellett dolgozott, aki be is jelentette nekik, hogy mikor fog véget vetni az életének: hogyan és miképpen. Én akkor nem tudtam megállapítani, hogy ez valóban megtörtént-e, vagy csak Hajnóczy meséli, mert előfordult, hogy néha úgy nekilátott, és mondott egy-két történetet, és elég drámaian ecsetelte a körülményeket. (4)

– Mi történt az egyetemi jelentkezésével?

– Megállapodtunk, hogy majd az egyetemen találkozunk. Engem már fölvettek, és az egyetem is elkezdődött, de még ki akartam tölteni a három hónapos szerződést, és ezért szeptember 15-ig dolgoztam. Persze, a vége felé már egy kicsit lazítva, hogy ne legyek nagyon kifáradva, meg elegendem is lett ebből a világból. Úgy éreztem, hogy élménynek ez untig elég. Egyszer csak váratlanul kiderült, hogy Hajnóczyt nem vették föl az egyetemre. Ilyen szabványszöveggel próbáltam vigasztalni, hogy majd jövőre... Mire ő, hogy valószínűleg jövőre nem is jelentkezik, meg célzásokat tett arra, hogy a családja miatt amúgy sem vennék föl. Említette, hogy érettségi előtt valami balhéja is volt az iskolában, és akkor átkerült egy másik osztályba.

Azt gondolom, hogy ez nem politikai ügy volt, hanem valahogy nem érezte jól magát abban az osztályban, és akkor átkerült egy másikba – de ezt nem firtattam.

Az egyetem első évében néhányszor még találkoztunk, és ugyanúgy irodalmi dolgokról beszélgettünk, mint amikor trógerek voltunk. Úgy tudom, ő az idő tájt elment valahová napszámosnak, mert így lényegesen többet lehetett keresni, mint a ládázással. (5)

– Ön tehát egyetemre járt, Hajnóczy pedig vitte tovább a saját segédmunkás életét, szóval egy időre elváltak az útjaik.

– Igen, csak 67–68 táján találkoztunk újra gyakrabban. Akkor kezdődött egy mozgalom: értelmiségi fiatalok, írójelöltek kezdtek összejönni. Közülük a legmarkánsabban Császár Pistára emlékszem, aki valahogyan egy összekötő kapocs is volt a Hajnóczy-féle világ

felé. Ő rendelkezett olyan ismeretségi körrel, elsősorban a dolinai alkoholelvonó vagy munkaterápiás intézetből, akik között nagyon sok értelmiségi, kicsiszolódott és érzékeny ember volt. (6) Emlékszem, egyszer egy kocsmában beszélgettek rendkívül szakavatottan a másnaposság tüneteiről, az elvonási tünetekről, az alkoholnak a hatásáról. Minthogyha orvosprofesszorok társalogtak volna! Közben, persze, elmentek, ittak még egy korsó sört. Császár, mert akkor már megjelentek írásai, vitathatatlan tekintélynek számított ebben a társaságban. Hajnóczy azonban közöttük is hallgatott, csak ritkán szólt közbe – szóval ugyanaz az idegenség jellemezte, mint a trógerék között. Meg kell mondani, hogy ő ezt a társaságot se szerette kifejezetten.

A 70-es évek elejétől, amikor már az *Új Írás* szerkesztőségében dolgoztam, kicsit sűrűbben találkoztunk. Az volt Hajnóczy alkotó pályafutásának talán a legjobb időszaka. Akkor elsősorban a *Mozgó Világnál* publikált – ott nagyon tisztelték és becsülték, de sok művét hozta az *Új Írás* is. Itt pedig Gáll Istvánnal volt jóban. (7)

– *Hajnóczy az Új Írás szerkesztőségében is annyira otthon érezte magát, mint a Mozgó Világnál?*

– Úgy gondolom, igen. Bár néha, amikor csak én voltam bent a szerkesztőségben, eléggé lenézően nyilatkozott: a mienkről és a másik szerkesztőségről is. Ilyeneket mondott: – Ugye, ti is utáltok engem az *Új Írásban*? – Eléggé hülye vagy. Inkább azt látom, hogyha bejössz, a Gáll egyből hozzád fordul, mindenki tesz-vesz körülötted. – Igen, mert érdeketek fűződik ahhoz, hogy én idejőjék. – Ki kellett ábrándítsam: – Öregem, ez egy olyan szerkesztőség, hogy így-úgy is telerakja a lapot, akár adod az írásaidat, akár nem – úgyhogy nem ennyire egyszerű az összefüggés. – De hát Gáll írogatott nekem leveleket, meg te is mondtad a múltkor, hogy hozzak még! – Persze, ha behozod az írásodat, inkább a tiedet fogom javasolni, mint valaki másét. – Na jó, de egy másik szerkesztőségben meg úgy néznek rám, minthogyha a crô-magnoni ősember lejött volna a falról! – Mert akkora vagy, mint egy gorilla, és olyan pofákat vágsz, mintha harmadik napja őrizetesbe' lennél! Ez nagyon tetszett neki, úgy érezte, hogy ez igen, hát ő nem köntörfalaz. Gondolom, vizolygott mindentől és mindenkitől, mert a kiszámíthatatlansága meg a nagy termete miatt egyféle ön- és közveszélyesség lebegte körül egy idő után, de ezt ő vállalta is. A fényképei is egy világon, törvényen kívüli embert mutatnak.

Ám azt biztosan tudom, hogy a másik szerkesztőségben Hajnóczyt nagyon szerették és tisztelték. Biztosan bántaná őket, ha kiderülne, hogy a hátuk mögött ilyeneket mondott róluk. Azzal együtt, hogy azért őket nem szidta.

Mindennek a háttérében az állt, hogy neki az egész akkori irodalmi életről rossz véleménye volt.

– *Senkiről nem volt jó véleménye?*

– Minthogyha Bereményiről egyszer valami jót mondott volna. De azt is csak úgy, hogy amikor én felhoztam neki: „Te, milyen jól kezdődik ez a novella!” – akkor erre dűnnyögött valamit, ami olyan egyetértő volt, hogy tényleg, ez jó. Másokról pedig általában csak roszzat mondott. Például egy nagy testű íróra, aki sokat ivott, egyszer ezt a megjegyzést tette: „Ez azért iszik, mert szar!” – ezzel, persze, arra is célozva, hogy ő nem ezért iszik...

Hajnóczy tehát számon tartotta, hogy ki, kicsoda meg micsoda – valószínűleg egy saját értékrend alapján. Azt, hogy elolvasta-e az írásukat, nem tudom. (8)

– *Az ön írásaihoz hogyan viszonyult?*

– Kínos mondani – mert erről nem nagyon beszélgettünk –, de én úgy vettem ki, hogy ő ismeri az én írásaimat is. Azt is éreztem, hogy valószínűleg nincsen jó véleménye

róluk, csak nem akarja megmondani. Ez a köztünk lévő elhallgatott dolgok közé tartozott. Mindezek ellenére mi azért éreztünk egymásban valami egyformaságot. Hajnóczy nekem megbocsátotta, hogy elvégeztem az egyetemet, míg más irodalmároknál ezt kifejezetten utálta. Lehet, hogy volt valami lappangó kisebbségi érzése vagy utálata az egész entellek-tüel társaság iránt.

De amíg mások látszólag fitymálva, ugyanakkor magukra rendkívül büszkén, hozakodtak elő azzal, hogy róluk ezt vagy azt írta ez vagy az – én ilyesmit Hajnóczynál soha nem éreztem. Innen nézve az is jobban érthető, hogy dehogy örül ő annak, hogy a másik szerkesztőségben istenítik. Az volt a véleménye, hogy ő csak arra kell nekik, hogy általa a maguk dolgát megcsinálják.

Ugyanakkor arra, hogy ő Hajnóczy – cz-vel, y-nal –, akinek az őse a vértanú, arra borzasztó büszke volt! „Én egy Hajnóczy vagyok!” – mondogatta, s ez a hajnóczysága fontos volt neki. Úgy is, hogy ő „csak” egy felvállalt Hajnóczy. Azt gondolta, hogy mindegy, hogy Hajnóczynak született vagy sem, de ha ő ezt egyszer vállalta, akkor valamilyen módon meg is kell mutatnia.

Persze, előfordult, hogy valaki a piás társaságból – talán valamelyik nőismerőse – előhozakodott azzal, hogy ő nem igazi, hanem csak fölvelt Hajnóczy. Én meg egyszer azt próbáltam mondani neki, hogy rendben, hogy ő Hajnóczy, de nem feltétlen muszáj ebbe belehalnia, mert én elég sok olyan ősi vagy régi családról tudok, akiknek a leszármazottai kimentek Amerikába, és ma is szépen élnek. Nagyon zokon vette ezt! Azzal vágott vissza, hogy én egy tehetségtelen, kutyaütő, trógernek is rossz vagyok, aki a saját családomat is megtagadom – mert ő tudja, hogy a családban vannak X-es származékok, sőt nemesek is. (9) Ez egy rosszkedvű, részeg átkozódás volt, és az egészben volt valami nagyon keserű. Persze, ha annak a légkörnek a törvényeit veszem, akkor tulajdonképpen Hajnóczyt képen kellett volna vágnom. De hát egyrészt tízszer akkora volt, mint én, másrészt pedig valószínűleg azt is tudomásul vette volna, hogy ha én egy szódásüveggel fejbe vágom. Ő valószínűleg akkor is ugyanúgy elmondta volna a véleményét.

Nagyon öntörvényű volt, a hozzá közel állókat se kímélte. Egyszer valamelyik könyvét dedikálva megkaptam tőle. De nem tudtam elolvasni, hogy mit írt bele, ilyen krikz-krakszok voltak. Valami olyasmi, minthogyha az lett volna, hogy: „Az Atyaúrstenit!” A legközelebbi alkalommal meg is kérdeztem: – Te, mit írtál abba a könyvbe?

– Hát, nem tudom. De hogy én milyen hülye vagyok, hogy ezeket a drága könyveket pazarlom! – vagy valami ilyesmi, és ezzel a dolog el volt intézve.

– Ha kortársaihoz általában nem viszonyult elfogadólag, a tőle időben és térben távolabb álló írók közül többet is nagyra becsült. Tudjuk, hogy Malcolm Lowry is eme kivételezettek közé tartozott (10), s önnel is többször beszélgetett Dosztojevszkijről.

– Egyszer elhívott magához is. Arról volt szó, hogy egy írást odaad vagy megmutat, szóval valami gyakorlati oka volt az otlétemnek. Aztán mire odaértünk, kiderült, hogy még nincs is teljesen kész a mű, de azért megmutatná. Leültünk, beszélgettünk valamennyit. Egyszer csak azt mondja: „Na, akkor várjál!” – és elkezdett felolvasni Dylan Thomast, angolul. Amennyire én tudok angolul, annak alapján úgy ítélem, hogy nem volt rossz. Az volt a benyomásom, hogy több ízben olvashatta már eredetiben. Azt hittem, valamilyen módon hozzátartozik az írásához. Ám maga a vers tetszett nagyon neki, ami szintén nem volt jellemző rá – nem emlékszem, hogy ezt megelőzően versekről beszéltünk volna. Azt sem tapasztaltam nála sohasem, hogy őt maga az irodalom ilyen kifejezett elragadtatással töltötte volna el. Ez volt az első alkalom – sőt, ha visszagondolok, egész ismeretségünk során egyben az utolsó is –, hogy az irodalom ilyen boldog állapotba hozta volna. Nagyon élvezte, ahogyan fölolvasta. Rövid idő múlva, persze, az is kiderült, hogy ez az elragad-

tatása nem csak az irodalomtól van, mert egyszer csak kiment a szobából és visszajött fél perc múlva. Azért ment ki, mert ivott valamit, majd megint kiment, és aztán a következő alkalommal már nem is cirkuszolt, hanem behozta az üveget. Kínált, hogy igyak én is. Valami speciális bor volt, legalábbis azt mondta, hogy különleges hatása van. Én elég vacaknak éreztem, de nem mertem megmondani neki. Egyrészt nem akartam az irodalom iránti áhítatát lelohasztani – úgy jó harminc oldal Dylan Thomas még hátravolt –, meg közben már az is látszott, hogy egy eddig lefojtott alkoholizálás jelei hirtelen kezdenek kijönni rajta. De nem sokáig bírtam, és eléggé alattomos módon bejelentettem, hogy most már el kell mennem. Legközelebb szavá is tette, amikor bejött a szerkesztőségbe: „Nagyon leléptél, te! Nem bírod te az irodalmat!”

– *Hajnóczy Pétert országosan ismertté korai szociográfiája, „Az elkülönítő” körül kialakult közéleti-politikai hercehurca tette, mely őt és az írást megjelentető Valóság szerkesztőségét is meglehetősen megviselte. (11) Szokatlan és bátor írásairól később is többször polemizáltak. Esett-e szó ezekről önök között?*

– Arról, amiben arról van szó, hogy a szart lepiszkálta a vécéről, arról beszélgettünk. Kérdezte, hogy el tudom-e képzelni, hogy léteznek ilyen nyomdászok, akik egy írás miatt megsértődnek, vagy pedig ez az egész a lapnak szól. Én erre azt mondtam, hogy szerintem ne értékelje túl magát, mert ez egy politikai cirkusz lehet, de megállapodtunk abban, hogy attól még mindenhol előfordulhat egy-két hülye, prúd ember. Ismertük, hogy szinte minden megjelenhetett már akkor is a magyar irodalomban, továbbá, hogy a magyar nyomdászok értelmes emberek, ők nem szoktak prúdek lenni. Hajnóczy is úgy értékelte, hogy ez a cirkusz nem az ő írásának szól, hanem egy politikai kampány része. (12)

– *Valami összezördülésről is hallottam Juhász Ferenc, az Új Írás főszerkesztője és Hajnóczy között, amiért Juhász visszautasította a „Jézus menyasszonya” közlését...*

– Juhász a visszaadásokat úgy intézte, hogy halogatta, meg azt mondta, hogy most nem, meg majd később, és elvárta, hogy a beosztottjai, azok adják vissza. Előfordulhat, hogy Juhász akkor Gállnak mondott valamit, és tőle tudta meg Hajnóczy. De Gáll keményen küzdött Hajnóczyért, megütközött akár Juhással is. Mert szerkesztőként Juhász akár egy egyházi kiadvány szerkesztőjének is beillett volna. Ilyen szavaktól, mint például „szar”, „picsa” meg hasonlóktól föl volt háborodva: „Mit képzelsz ez a szarjancsi, hogy leírja, hogy »picsa«, attól olyan nagy művész lesz?! Hát nem!” Űvöltözött, de rendszerint olyankor, amikor a szerző nem volt ott. De volt olyan szerző is, akinek ezt a szemébe mondta.

Én azt gondolom egyébként, hogy Hajnóczytól tartott. Ebben biztos vagyok. Ha volt is ilyen konfliktus, a későbbi viszonyukban nem éreztem. Lehetséges, hogy egyik is fölemelte a hangját, a másik is, bár én Hajnóczyt soha, egész életében nem hallottam kiabálni. Amikor tényleg dühös volt, akkor sem kiabált vagy ordított, inkább dűnnyögve mondott valamit. No most, dűnnyögve nagyobb sértéseket tudott mondani, mint más emelt hangon!

– *Kijelenthető akkor, hogy a költő-főszerkesztő Juhász Ferencsel végül is jó viszonyban volt Hajnóczy? Az író korai halála Juhász Ferencet ugyanis szép, őszinte nekrológra ihlette. (13)*

– Hajnóczyval volt egy véd- és dacsövetségbeli megállapodásunk, ami abból adódott, hogy neki rendszerint nem volt pénze. A Juhásztól való pénzszerzést különösen hóstettnek tartotta. Gáll Istvánra ugyanakkor azt mondta: „Gáll olyan jószívú, úgylis ad.” A halála előtti héten, mielőtt leutazott Füredre, akkor is jött – pénzért. Egyedül voltam a szerkesztőségben, beszélgettünk. Egészségügyi meg orvosi dolgokról, őt ez nagyon foglalkoztatta,

az írásaiból is kitűnik. Juhász Ferenc akkori, új felesége orvosnő volt, aki a novellákba vagy kollázsokba beépített leletek alapján – amelyek Hajnóczy leletei voltak – megállapított bizonyos bajokat. De amúgy is lehetett tudni, hogy nincs jó állapotban. Ő maga is tudatában volt annak, hogy ezek a leletek mit tartalmaznak, mi a jelentésük. Az egyik írásába is betette, hogy egy év alatt 30 kilót hízott, meg hogy szívnagyobbodása, tüdő- és májproblémái vannak. (14)

Ezek a pénzszerzéssel kapcsolatos beszélgetéseink mégis nagyon cinikusnak tűnhetnek. Arról szóltak ugyanis, hogy kitől és hogyan lehet pénzt szerezni. A *Koldusoperában* van egy rész, hogy a kéregető milyen módszerekkel dolgozhatott, ezek között szerepel az undorhatás is. (15) Hajnóczy is szívesebben élt ezzel az elrettentő hatással, minthogy simán kért volna. Nem vagyok biztos benne, hogy muszáj volt csuklania vagy valamilyen hangot adni a szervezetének – esetleg nyögni vagy izzadni –, ugyanakkor úgy tette, hogy mókának tűnjék. Emellett volt valami kényszer is ebben. Időközben Juhász megérkezett – én közvetítettem kettőjük között. Ezt úgy kell elképzelni, hogy az egyik szobában ült Hajnóczy, Juhász bement a saját szobájába. Magára zárta vagy behajtott az ajtót, noha tudta, hogy ott a Hajnóczy. Tehát elzsilipelte magát előle. Én mondtam neki, hogy itt van, rossz állapotban, és pénzt akar kérni – szóval, hogy legyen fölkészülve rá.

Juhász őszintén becsülte Hajnóczy tehetségét, és az esendő ember, meg a testi szenvedés, meg a lerobbanásnak ez az állapota valószínűleg érdekelte is. Tehát a művein túl maga Hajnóczy is érdekelte, de azért kezdetben háritott azzal, hogy öt perc múlva nézzek be. Végül Hajnóczy bemehetett, és elkezdtek beszélgetni. Mivel én mind a kettőt féltettem meg sajnáltam, tíz perc múlva benéztem, de úgy láttam, hogy egészen jól elvannak. Szóval nem volt szükség arra, hogy Pétert kihívjam vagy megszüntessem ezt a társalgást, vagy beüljek harmadiknak. Úgy láttam, hogy amiről beszélgetnek, az mindkettőjüket érdekli, Hajnóczy is oldott volt. Amikor kijött, mondta, hogy sikerrel járt, és kifejezetten derűs volt.

– Lévnén, hogy mindez röviddel a halála előtt történt, megkérdezem: voltak-e jelei a közeli végnek?

– Azt gondolom, ő érezte, hogy elég közel van ahhoz, hogy esetleg meghalhat. Mert már fél éve, egy éve mindig benne volt a beszélgetéseinkben, amelyekben irodalomról, meg az ő írásairól meg a családról volt szó, ez a közvetlen fenyegetettség. Például az is szóba került, hogy milyen érzés a mentőautóban feküdni.

Ez már egy fölpuhultabb Hajnóczy volt. Lágýabb lelkű, akibe beszivárgott az erre való érzékenység, fogékonyág: halál, mentők, a test kiszolgáltatottsága – ez úgy benne volt már akkor.

Egyszer délután föl hívott telefonon a szerkesztőségben, ugyancsak ittas állapotban. Valami írásának a leadásáról vagy nem leadásáról volt szó. Eljutott hozzá, hogy szerkesztőségi értekezleten azt mondtam, hogy lehet, hogy az ő írása nem előremutató, de csak észre kellene venni már, hogy mennyivel brutálisan erősebb író, mint akik itt vannak. Erre jött ez a telefon, ami elég artikulálatlan volt. Lassan, hosszú szüneteket tartva beszélt. Valószínűleg az lehetett, hogy a másik oldalon ott volt a pohár, s amikor ivott, megállt. Lehet, hogy már nem is tudta, hogy telefonon beszél. Olyan volt, mint amikor a részeg emberek motyognak. Máskor leráztam volna, de most úgy gondoltam, hogy meg kell hallgatnom. Ez akkor számomra komoly erkölcsi kérdést jelentett. Egyszer csak nyögve, hosszú szünetekkel azt mondta: „Ti egészségesek vagytok, de mire mentek vele? Valamin nem tudtok elgondolkodni...” Hirtelen megfogalmazódott bennem, hogy igaza lehet: valami tényleg hiányzik belőlem-belőlünk, úgy általában az életünkben. Aztán, ahogy ez lenni szokott, egyre szokványosabb lett minden, és tovább nem folytattuk.

– *Hogyan értékelné kettejük kapcsolatát?*

– Fontos leszögezni azt, hogy mi soha nem voltunk közeli barátok. De mindenképpen volt valami véd- és dacszövetség köztünk. Ami az akkori irodalmi, fiatal írók közti kapcsolatban elég jelentős dolognak számított. Hajnóczy tökéletesen tisztában volt a saját idegenségével az akkori irodalomban. Nem is akart igazából beilleszkedni. Ám Hajnóczynak minden vadállatiassága meg szándékolt ősemberi kannibál magatartása mögött tulajdonképpen a legelső pillanattól kezdve tetten érhető volt egyfajta szeretetre vágyás meg társra vágyás. Akármennyire is elfojtotta ezt, az összes gorombaságában benne volt.

Biztosan sok rosszat mondtam róla, de ezzel együttvéve kedveltem. Azt is merném mondani, hogy szerettem. Nagyon érdekes, hogy az összes esettsége és a fizikai kiszolgáltatottsága meg az alkoholista állapotából adódó kellemetlenségek ellenére én végig érzékelttem benne az ép erkölcsű embert. Ami azt is jelenti, hogyha én valamiért bajba kerültem volna, akkor nem lett volna kétségem szólni neki, mert tudom, hogy akármilyen kutyaütő állapotban van, ő segít. Azt gondolom, mindezek benne voltak, tisztán érzékelhetően.

Jegyzetek:

- 1 Nem tudni, az egykori beszélgetőtársak e borzadalmas részletet honnan vették, mindenesetre az író fivére, Andrej Dosztojevszkij így emlékezik az 1839. június 8-án történt gyilkosságra:

„Apámat egy ízben kihozta a sodrából a parasztok valamilyen ügyetlensége – vagy olyasmi, amit ő ügyetlenségnek velt; kikelt magából és kiabálni kezdett az emberekkel. Egyikük, a legmerészebb, gorombán válaszolt, majd megijedt durvasága netáni következményeitől, és elordította magát: Gyertek, fiúk, végezzünk vele! Erre valamennyi paraszt, mind a tizenötön, rávetették magukat apámra, és egy perc alatt agyonverték.”

In: Bakcsi György: *Dosztojevszkij világa*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1971. 14. p.

Hajnóczy érdeklődése Dosztojevszkij sorsa és írásai iránt nyilvánvalóan belső indítástól, rokonérzésből fakadt, mely érzés egész életében elkísérte. Erre enged következtetni az íróval 1976-ban interjú készítő újságíró egy későbbi visszaemlékezésében:

„/.../ Ama riportban azt írtam róla: ahogy mentünk a Kossuth Lajos utcán, mintha egy Dosztojevszkij-hóst hallgatnék. Ma már sejtem, inkább Dosztojevszkij volt. Magyar Dosztojevszkij. Most is csak negyvenöt éves lenne.”

Marafkó László: *Dosztojevszkij a Kossuth Lajos utcán*. In: Magyar Nemzet, 1978. május 4. 4. p.

- 2 Módos Péter: *Element egy teherhordó*. Hajnóczy Péter halálára
In: ÉS, 1981. augusztus 15. 7. p.

- 3 A fizikai munka meghatározó élményvilága egyik legutolsó művében, a *Jézus menyasszonya* kisregényben ismét visszaköszön:

„A meztelen kezeid nem érezték, hogy a bőrödhöz fagy a téglá húsfokos hidegben, nem dolgoztál a szikvízgyárban, nem emelgetted a 60 kg-os ládákat, nem volt a kezeden dinamitrúd, amellyel sziklákat robbantottunk a kőbányában.”

In: *Hajnóczy Péter művei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 514. p.

Ugyanakkor azonban az író – egy vele kapcsolatos riportban – határozottan visszautasítja a fizikai munka mindenfajta misztifikálását (nem vállalva magára az akkor favorizált munkásíró figuráját sem), s fizikaimunkás-létét egyfajta kikerülhetetlen szükségyszerűségnek fogja fel:

„/.../ Aki kétkezi munkával tartja el magát, s ír valami másfajtat, az furcsa. A kötetemhez – A fűtő című kötetéről van szó /Sz. Z./ – készült egy olyan címlaprajz, ami egy lapátot ábrázolt, mert ugye, a fűtő lapáttal dolgozik. Szerencsére nem ez került rá. No, ezt a lapátot kéri számon... /.../

Szerintem mindegy, hogy az ember mit csinál. Ha egybeesik a törekvéseivel, s ha föltételezi, hogy az emberek általa boldogabbak lesznek, akkor mindegy, hogy az fűtés vagy írás. Amit én végeztem, az kényszerűség. Az ember igényli, hogy valamit csináljon, s ezt én nem célnak, hanem eszköznek tekintem, hogy általa közelebb kerülhessek más emberekhez, közösséghez. De ezt a törekvést, nincs olyan pálya, ami meg ne adhatná.”

(M. L.) Marafkó László: *Hajnóczy, a lapátos ember*. In: Magyar Ifjúság, 1976/18. sz. 26. p.

További adalék, hogy jóval az író halála után a riport szerzője – visszaemlékezve a találkozás körülményeire és tanulságaira – szabadkozni kényszerül amiatt, hogy a cím – „szerkesztői önkényből” – az lett, ami (hisz az írás maga éppen a sematikus munkás-író-elképzelést cáfolja). Marafkó László ugyanakkor megjegyzi, hogy egykori riportja jelentőséggel bírt az írói önfelvállalás bonyolult folyamatában: „/.../ *Ama riport /.../ segített Hajnóczynak az önértelmezésben, az íróság vállalásában. Merthogy a fülszövegben ezt írja éppen a címadó elbeszélésről: A munka méltóságára gondolok elsősorban ennek az írásnak a kapcsán. Számomra ez a fölfedezés egyben esély és lehetőség, amelyet meg nem játszani nem áll módomban, amennyiben élni akarok.*” /Az „M” című kötet fülszövegéről van szó. – Sz. Z./

Marafkó László: *Dosztojevszkij a Kossuth Lajos utcán*. In: Magyar Nemzet, 1978. május 4. 4. p.

Fentiek szerint a vele kapcsolatos 1976-os riportot Hajnóczy vélhetőleg a maga szempontjából is jelentőséggel bírónak tartotta. (Nem túlzó tehát a riport szerzőjének ilyen irányú megállapítása.) Ezt igazolja, hogy e fülszöveg által már megidézett, 1977-ben megjelent második kötetének, az „M”-nek címadó elbeszélése elé az író e riportból választ idézetet – mottó gyanánt (ráadásul ezt a mottót az írás végéhez közeledve még egyszer egészében megismétli, majd két mondatot külön-külön is beidéz belőle):

„Ülök a kopott és füstös presszóban és várok.”

Aztán: „Magas, kissé hajlott férfi üget végig a külső termen, bekukkant. Amikor félig felállok, bizonyosak vagyunk egymásban. Ledobja a kabátját, gyűrött az arca. Mentegetőzik.”

In: *Hajnóczy Péter művei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 235., 255., ill. 256. p.

- 4 „Egyébként az a kőműves a saját házát építette, és munka közben lett öngyilkos. Végtere is engedélyezheti magának, hogy kitalálja a kőműves módszerét. Két százas – tíz centiméter hosszú – szöveget vert a koponyájába, a mesteremberekre jellemző szaktudással; valószínűleg az egyik szöveget a szájában tartotta a fogai közt, míg a másikat komótos ütésekkel a homlokába kalapálta.”

A halál kilovagolt Perzsiából. In: *Hajnóczy Péter művei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 273–274. p.

- 5 Nem tudni bizonyosan, miért állította Hajnóczy, hogy beadta az egyetemi jelentkezését, holott ez idő tájt még az érettségije se volt meg. Vélhetőleg ezzel is jelezni akarta, hogy őt e trógerlét ellenére is magasabb dolgok foglalkoztatják, illetőleg, hogy ő az ottani segédmunkások csapatában is az egyetemre várakozók közé tartozik.

A tények szerint Hajnóczy Péter csupán az itt megidézett időszaknál egy esztendővel később, 1962-ben szerzi meg érettségi bizonyítványát a budapesti Eötvös József Gimnáziumban. (Németh Marcell: *Hajnóczy Péter*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony 1999. 166., 208. p.)

Arról nincs tudomásunk, hogy ezután valaha is egyetemre jelentkezett volna.

Az író középiskolás korszakáról további információkat egykori tanára, Vászolyi Erik ad, a vele folytatott beszélgetés alkalmával.

Szerdahelyi Zoltán: *A letépett vörös zászló*. Hajnóczy Péter író és Vaszolyi Erik nyelvész bírósági ügye, e ballépés negatív következményei és előrevivó folyamányai. In: Beszélő, 2009. január, 67. p.

6 Pomáz–Dolinai Munkaterápiás Intézet

„A Pomázi Munkaterápiás Intézet 1950. februárjában a 145/7/1950. N.T. számú határozatával alakult meg foglalkoztató intézetként. Eredetileg csak munkáltatásra hozták létre, később vált gyógyító intézménnyé. /.../ Az alapító okirat 1985. évi módosítása után a Munkaterápiás Intézet 3 telephellyel (Pomáz-Kiskovácsi, Pomáz-Dolina és Budakalász-Dunapart) közüzemi vállalként működött 1994-ig.”

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése (Gönczöl Katalin) OBH 2255/1996.

Témája (címe): *A betegek emberi és állampolgári jogainak érvényesülése a pszichiátriai fekvőbeteg-intézetekben és pszichiátriai otthonokban*

Forrás: www.obh.hu/allam/jelentes/199602255.rtf Letöltés dátuma: 2012. XI. 1.

7 Gáll István (1931–1982) József Attila- és Kossuth-díjas író. 1971-től haláláig az Új Írás munkatársa. Legismertebb műve: *A ménesgazda* című regénye (1976). Kovács András filmesítette meg 1978-ban. 1979-ben elnyerte a Locarnói Nemzetközi Filmfesztivál díját (Ernest Artaria Award) és Arany Medve-díjra jelölték a Berlieni Nemzetközi Filmfesztiválon.

8 A már idézett riporter kérdésére Hajnóczy ennél megengedőbbnek mutatkozik:

„– Kortársaid, pályatársaid közül kiket kedvelsz?

– B. Nagy Lászlóval, amíg élt, jóban voltam. Sokat jelentettek nekem azok a beszélgetések, nem, nem az írásaimról, hanem csak úgy... Szabó István is nagy író volt... A mostaniak közül csak egy név: Dobai Péter.”

(M. L.) Marafkó László: *Hajnóczy, a lapátos ember*. In: Magyar Ifjúság, 1976/18. sz. 26. p.

9 Az ötvenes években a munkás, a paraszt, az értelmiség és a magánzók mellett létezett egy „x-es származású” megjelölés, ahová a „nép ellenségeit”, a régi rendszer híveit, vagyis minden megbízhatatlan egyént soroltak. Egyéb hátrányok mellett az x-es felmenőkkel bíró gyerekeknek kevesebb esélyük volt bejutni egyetemre.

Módos Péter édesapja Ludovikát végzett repülőtiszt (százados), anyai nagyapja, Pongrácz Elemér pedig arisztokrata származású író, költő volt. Hajnóczy Péter ennek tudtával mondta, amit mondott.

10 Göncz Árpád, Lowry magyar fordítója levélben ír erről: „Hajnóczy Péter /.../ Lowry Vulkán alattját alapkönyvnek ítélte. /.../ Malcolm Lowry és Hajnóczy Péter között irodalmi kapcsolat nem volt. Hajnóczy szerette Lowry-t, de /.../ az én fordításomban ismerte meg, és nem eredetiben. /.../ Rokonságukat életvitelük sajátossága és legbensőbb lényük hasonlósága indokolta.” /.../

In: Szerdahelyi Zoltán: *Beszélgetések Hajnóczy Péterről*, 99–100. p. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1995.

11 Erről l. a *Válság* szerkesztőjével, Sükösd Mihály íróval folytatott beszélgetést.

In: Szerdahelyi Zoltán: *Beszélgetések Hajnóczy Péterről*, 19–21. p. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1995.

12 Az író utolsó kötetében, a *Jézus menyasszonyában* megjelent „Ösztönző elem” című novelláról van szó, amely körül kialakult „helyzetről” Veress Miklós költő, a *Mozgó Világ* akkori főszerkesztője és Helle Mária, a folyóirat tördelőszerkesztője is beszámol.

In: Szerdahelyi Zoltán: *Beszélgetések Hajnóczy Péterről*, 45–46., ill. 70–71. p. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1995.

- 13 „/.../ Végszó. *Síratni nem nehéz halott barátom. Temetni se könnyű, jó fiú! Tudtad, hogy tudom. Már azt is belátom, meghalni könnyebb, mint a háború. Ránk mi vár még és mi vár még magamra? Éjemben járok, álmatlanul forgok. Rágyújtanék, de néz a hullakamra. Néznek a büdös Vicsorgók, Vigyorgók. Válaszolj!, szólnak rám az ébredések. Reményed irgalmát csírázd át a Léten! Kérlek ásvány, növény, állatjelenések. Egy halál se győzhet a Világ-Reményen. Harap a puli-gyász. Visszaharapom! Marcangoljuk egymást. Ki győz? Én tudom!”*
Juhász Ferenc: *Hajnóczy és a halál*. In: Új Írás, 1981/9. sz. 63. p.
- 14 *A herceg című drámájába applikált orvosi zárójelentés bevezető mondata szerint: „Két év alatt mintegy 30 kg-ot gyarapodott testsúlya, alszárai duzzadtak, tompa praecordialis nyomást érez.”*
In: *Hajnóczy Péter művei*, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1982. 672. p.
- 15 PEACHUM *„A nyomorúságnak az az ötféle alaptípusa, amelyik alkalmas az emberi szív megindítására. Minden egyes típus megpillantása olyan – természetével ellentétes – állapotot idéz elő az embernél, amikor hajlandó pénzt adni. A felszerelés: a közlekedés fejlődésének áldozata. A virgonc béna mindig derűs (bemutatja), örökké gondtalan, a hatás fokozására csonkolt karral. B. felszerelés: a haditechnika áldozata. A kellemetlen rángatózó, aki a járóelőket molesztálja, az undorkeltés a hatóereje (bemutatja), az undorító hatás kitüntetésekkel enyhítve. C. felszerelés: az ipari föllendülés áldozata. A szánalomra méltó vak, avagy a koldusművészet magasiskolája.”*
Bertold Brecht: *Koldusopera*. Első felvonás – Első jelenet
In: Magyar Elektronikus Könyvtár <http://mek.niif.hu/00300/00335/00335.htm> Letöltés dátuma: 2012. XI. 1.